

**SPOŁECZNO-EKONOMICZNE ZRÓŻNICOWANIE
REGIONALNE ROLNICTWA W UNII EUROPEJSKIEJ**

Walenty Poczta, Małgorzata Kołodziejczak

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Abstrakt. Poszerzenie Wspólnoty Europejskiej o nowe kraje członkowskie w 2004 roku spowodowało wzrost rozpiętości w poziomach rozwoju, zarówno pomiędzy państwami, jak i regionami. Analizie poddano następujący zestaw wskaźników społeczno-ekonomicznych: udział zatrudnionych w poszczególnych działach gospodarki narodowej w zatrudnieniu ogółem w gospodarce, poziom bezrobocia, a także PKB *per capita*. Zróżnicowanie regionalne zbadano obliczając wyżej wymienione wskaźniki łącznie dla całej zbiorowości regionów oraz kolejno dla każdego z państw należących do każdej zbiorowości.

Słowa kluczowe: zróżnicowanie regionalne, zatrudnienie w gospodarce narodowej, stopa bezrobocia, PKB *per capita*

WSTĘP

Rolnictwo krajów Unii Europejskiej jest bardzo zróżnicowane. Pomędzy poszczególnymi krajami, a także między ich regionami, występują znaczne różnice przestrzenne poziomu rozwoju rolnictwa [Kołodziejczak 2002], które, jak podaje Okuniewski [1996] „mimo wyraźnego przyspieszenia rozwoju rolnictwa, w minionym ćwierćwieczu, również w krajach słabiej rozwiniętych (...) nie uległy złagodzeniu”. Wpływ na przyspieszenie tempa regionalnego różnicowania się rolnictwa miała rewolucja przemysłowa, w wyniku której w Anglii i na zachodzie Europy powstały wielkie aglomeracje miejskie, wzrosła liczba mieszkańców miast i zatrudnienie w przemyśle, które z kolei spowodowały zwiększenie popytu na żywność, korzystne ceny produktów rolnych i relatywnie wysoką opłacalność rolnictwa co wpłynęło na jego dalszy rozwój. Natomiast w regionach odległych od aglomeracji miejsko-przemysłowych, zwłaszcza na południu kontynentu, istniała duża gęstość zaludnienia obszarów wiejskich, co przesądzało

o tym, że popyt na produkty rolne był ograniczony i hamował wzrost produkcji. Na utrwalenie różnic pomiędzy regionami miały wpływ: słabo rozwinięta infrastruktura techniczna obszarów wiejskich, wysoki przyrost ludności na wsi i znikome możliwości zmniejszenia zatrudnienia w rolnictwie [Okuniewski 1996]. W większości państw należących do Unii Europejskiej występują regiony gospodarczo zacofane, których poziom rozwoju gospodarczego znacznie różni się od najbardziej rozwiniętych krajów Wspólnoty [Rudnicki 2000]. Ze względu na to, że zbyt duże rozpiętości w poziomach rozwoju poszczególnych regionów unijnych mogą zagrozić spójności Wspólnoty¹, regiony stały się ważnym podmiotem interwencji ze strony polityki UE [Woś 2000], a polityka regionalna w krajach Unii – jednym z głównych narzędzi przemian strukturalnych [Czykier-Wierzba 1997]. Zgodnie z założeniami polityki regionalnej Unii Europejskiej² organy administracji państwowej i samorządowej powinny oddziaływać na rozwój społeczno-gospodarczy w układzie regionalnym oraz przeciwdziałać rosnącej dysproporcji w rozwoju poszczególnych obszarów wiejskich, co w rezultacie sprzyjałoby osiągnięciu równowagi między zróżnicowanymi regionami [Lira i in. 2001]. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej oznaczało dla krajowej polityki regionalnej konieczność znaczącego rozszerzenia jej priorytetów, czyli nie tylko oddziaływanie na zmniejszenie różnicowań międzyregionalnych czy walkę z bezrobociem, lecz także stymulowanie wzrostu konkurencyjności regionów [Klamut 1999]. Jak podają Borowiec [1999] i Szlachta [1999], na konkurencyjność regionów korzystnie wpływa polityka makroekonomiczna, która stwarza odpowiednie warunki do wzrostu gospodarczego. Jednakże regiony są zbyt zróżnicowane zarówno pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, struktur ekonomicznych, infrastruktury, jak i uwarunkowań społeczno-kulturowych, aby mogły w taki sam sposób reagować na impulsy makroekonomiczne. Dlatego też istotne jest wspieranie wzrostu konkurencyjności regionów Polski. Według Duczkowskiej-Małysz [1996], „(...) w warunkach gospodarki rynkowej i rosnącej konkurencji, w tym także między regionami, wiele zależy od aktywności ich samych, a perspektywy pomyślnego rozwoju mają te, które stale generują innowacje”.

Stworzenie jednolitego rynku wewnętrznego Wspólnoty Europejskiej, także w zakresie żywności i surowców rolnych oraz zasad wspólnej polityki rolnej nie zdołało zlikwidować nierówności w rozwoju gospodarczo-społecznym poszczególnych regionów Unii Europejskiej [Okuniewski 1996], a ich dysproporcje zwiększały się w miarę

---

¹ Pogłębianiu integracji europejskiej towarzyszy wzrost znaczenia spójności, jako jednego z podstawowych odniesień sytuacji społeczno-ekonomicznej. W Unii Europejskiej spójność jest rozumiana w trzech ujęciach: ekonomicznym (PKB na 1 mieszkańca), społecznym (stopa bezrobocia) i przestrzennym (dobra dostępność do wszystkich miast i regionów UE) [Mierosławska i Lidke 2001].

² Jak podaje Rudnicki [2000], polityka regionalna Unii Europejskiej „(...) jest niezwykle istotnym elementem realizacji podstawowego celu Unii, jakim jest osiągnięcie zrównoważonego wzrostu wszystkich jej obszarów, z zachowaniem wewnętrznej spójności ekonomicznej i społecznej”. A także „(...) jest tematycznie uporządkowanym, wytyczanym przez ośrodek działaniem na rzecz regionów Unii, mającym na celu usunięcie dysproporcji w ich rozwoju gospodarczym i społecznym oraz zapewnienie zrównoważonego wzrostu wszystkich regionów Unii, za pomocą zespołu instrumentów prawnych i finansowych, z zachowaniem jej wewnętrznej spójności ekonomicznej i społecznej”.

poszerzenia UE o kolejne państwa członkowskie³ [Rudnicki 2000]. Niniejsza analiza stanowi próbę przedstawienia zróżnicowania regionalnego rolnictwa w państwach unijnych. Potencjał produkcyjny pozostaje zróżnicowany nie tylko w ujęciu poszczególnych państw, lecz także w ujęciu regionalnym i dlatego analiza ta ma na celu wskazanie zasadniczych różnic występujących pomiędzy nimi w tym zakresie.

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE I METODY BADAWCZE

W analizie został zastosowany podział kraju według systematyki terytorialno-administracyjnej NUTS⁴, funkcjonujący w UE. Do pomiaru zróżnicowania regionalnego rolnictwa posłużono się: miarami położenia (średnia arytmetyczna) i zmienności (odchylenie standardowe oraz współczynnik zmienności). Analizie, która dla większości regionów obejmuje dane statystyczne z 2001 i 2002 roku, poddano następujący zestaw wskaźników społeczno-ekonomicznych:

- udział zatrudnionych w poszczególnych działach gospodarki narodowej w zatrudnionych ogółem w gospodarce (%),
- stopa bezrobocia (%),
- PKB⁵ *per capita* (%).

Zróżnicowanie regionalne zbadano obliczając wyżej wymienione wskaźniki łącznie dla całej zbiorowości regionów oraz kolejno dla każdego z państw należących do każdej zbiorowości⁶.

Poszerzenie Unii Europejskiej o kraje Europy Środkowo-Wschodniej w istotny sposób zmienia geografę gospodarczą Wspólnoty. Problemem podstawowym są znaczne dysproporcje w poziomie rozwoju gospodarczego pomiędzy tymi krajami a Unią Europejską, nawet w porównaniu z dotychczas najuboższymi krajami członkowskimi byłej UE-15. Nierówności pomiędzy poszczególnymi regionami są wyrażane między innymi poprzez osiągnięty poziom PKB na mieszkańca, a także stopę bezrobocia oraz udział zatrudnionych w rolnictwie, przemyśle i usługach w zatrudnionych ogółem w gospodarce narodowej (tab. 1).

---

³ Już poszerzenie Wspólnot o kraje słabiej rozwinięte gospodarczo, tj. Hiszpanię, Portugalię, Irlandię i Grecję, spowodowało zwiększenie nierównowagi rozwojowej pomiędzy nimi, a krajami silniejszymi gospodarczo.

⁴ NUTS – jest francuskim skrótem nazwy „Nomenclature des unites territoriales statistiques”, czyli „Klasyfikacja Jednostek Terytorialnych dla Celów Statystycznych”.

⁵ W celu uwzględnienia różnic w poziomie cen, PKB został wyrażony parytetem siły nabywczej – PPS (Purchasing Power Standards).

⁶ Pomiar zróżnicowania regionalnego dla całej zbiorowości został dokonany łącznie dla wszystkich regionów Unii Europejskiej. Dlatego komentarz wyników dotyczy Unii Europejskiej jako UE-27. Z uwagi na to, że w Danii, Irlandii, Luksemburgu, na Cyprze, w Estonii, na Litwie, Łotwie, Malcie i w Słowenii nie wyodrębniono regionów, w obliczeniach całej zbiorowości dane dla tych państw potraktowano równorzędnie, tak, jak dane dla regionów, natomiast nie obliczono dla tych państw wartości wskaźników indywidualnych.

Tabela 1. Wybrane cechy charakteryzujące społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie regionalne w UE

Region	Liczba mieszkańców (tys.) 2001	Gęstość zaludnienia (liczba mieszkańców/km ²) 2001	Udział zatrudnionych w zatrudnionych ogółem (%) 2002			Stopa bezrobocia (%) 2002	PKB na osobę
			rolnictwo	przemysł	usługi		UE-25 = 100 ^b 2001
1	2	3	4	5	6	7	8
UE-27							
Średnia ^a	2 597,1	296,7	9,1	28,4	62,5	10,4	85,9
Minimum	16,1	2,0	0,1	7,7	25,1	2,5	18,9
Maximum	18 027,0	6 015,5	51,3	46,3	91,5	29,3	238,5
Odchylenie standardowe	2 499,8	737,4	10,1	7,7	11,8	6,5	38,5
Współczynnik zmienności	96,3	248,5	110,8	27,0	18,8	62,6	44,9
Austria							
Średnia ^a	2 677	98,5	6,0	30,0	63,9	3,8	120,1
Minimum	1 744	67,3	4,8	25,2	59,4	2,7	105,6
Maximum	3 395	144,1	8,0	32,6	70,0	5,4	130,6
Odchylenie standardowe	846	40,4	1,7	4,2	5,5	1,4	13,0
Współczynnik zmienności	32	41,0	28,5	13,9	8,5	36,6	10,8
Belgia							
Średnia ^a	3 427	2 218,5	1,3	21,6	77,2	10,0	146,4
Minimum	971	198,9	0,1	13,1	70,2	4,9	84,9
Maximum	5 960	6 015,5	2,1	28,1	86,9	14,5	238,5
Odchylenie standardowe	2 495	3 290,6	1,1	7,7	8,7	4,8	81,2
Współczynnik zmienności	73	148,3	80,9	35,6	11,3	48,4	55,5
Finlandia							
Średnia ^a	2 594	17,0	5,3	22,2	72,6	6,0	134,6
Minimum	26	17,0	5,2	17,2	67,6	2,9	113,8
Maximum	5 162	17,0	5,4	27,1	77,6	9,1	155,4
Odchylenie standardowe	3 632	0,0	0,1	7,0	7,1	4,4	29,4
Współczynnik zmienności	140	0,0	2,7	31,6	9,7	73,1	21,9
Francja							
Średnia ^a	2 282	149,8	5,1	24,7	70,2	11,4	97,4
Minimum	16	2,0	0,3	12,2	56,6	6,4	52,9
Maximum	11 055	920,3	8,9	38,5	85,4	29,3	180,7
Odchylenie standardowe	2 279	181,9	2,4	7,8	8,3	6,6	23,1
Współczynnik zmienności	100	121,5	47,0	31,4	11,9	57,9	23,7
Grecja							
Średnia ^a	841	130,6	23,9	21,0	55,2	10,4	71,7

Tabela 1 – cd.

1	2	3	4	5	6	7	8
Minimum	202	31,1	1,2	12,5	44,5	7,3	57,8
Maximum	3 904	1 025,1	36,5	33,5	74,3	14,7	104,2
Odchylenie standardowe	1 017	269,6	10,8	6,0	9,8	2,2	12,5
Współczynnik zmienności	121	206,5	45,3	28,7	17,8	20,9	17,4
Hiszpania							
Średnia ^a	2 237	386,7	6,6	30,4	63,0	10,0	91,4
Minimum	142	21,7	0,8	7,7	50,5	5,3	58,7
Maximum	7 291	4 571,0	13,3	40,4	91,5	19,6	123,3
Odchylenie standardowe	2 111	1 054,8	4,0	8,0	9,7	4,0	19,3
Współczynnik zmienności	94	272,8	60,6	26,3	15,5	40,0	21,1
Holandia							
Średnia ^a	4 011	475,8	3,4	22,5	74,1	2,9	119,2
Minimum	1 678	201,1	2,5	16,2	69,2	2,6	104,8
Maximum	7 473	859,6	4,1	27,4	81,3	3,5	138,0
Odchylenie standardowe	2 455	282,9	0,7	4,7	5,2	0,4	13,8
Współczynnik zmienności	61	59,5	19,9	20,7	7,0	14,6	11,6
Niemcy							
Średnia ^a	5 144	665,0	2,7	29,8	67,5	12,5	108,2
Minimum	660	76,3	0,6	19,3	58,0	4,7	71,7
Maximum	18 027	3 798,0	7,4	39,9	80,1	23,6	187,3
Odchylenie standardowe	4 799	1 035,1	1,7	5,6	6,0	7,0	35,9
Współczynnik zmienności	93	155,7	63,2	18,9	8,8	56,2	33,2
Portugalia							
Średnia ^a	3 431	175,3	12,9	30,2	56,9	3,4	75,0
Minimum	238	101,9	12,3	27,4	53,6	2,5	61,2
Maximum	9 811	313,6	13,7	34,1	59,8	5,2	86,0
Odchylenie standardowe	5 525	119,8	0,7	3,5	3,1	1,6	12,6
Współczynnik zmienności	161	68,3	5,5	11,5	5,5	45,8	16,8
Szwecja							
Średnia ^a	1 112	64,9	2,9	23,9	73,2	5,3	111,6
Minimum	375	3,3	0,6	13,7	65,2	3,9	98,0
Maximum	1 831	282,1	4,1	30,7	85,8	6,3	159,0
Odchylenie standardowe	562	92,8	1,1	5,0	5,9	1,0	19,8
Współczynnik zmienności	51	143,1	37,6	20,8	8,1	18,3	17,7
Wielka Brytania							
Średnia ^a	4 903	627,4	1,6	25,2	73,2	5,3	109,6
Minimum	1 689	64,8	0,3	13,9	68,3	3,7	88,1
Maximum	8 007	4 538,8	4,5	30,6	85,8	6,8	180,7

Tabela 1 – cd.

1	2	3	4	5	6	7	8
Odchylenie standardowe	1 887	1 238,1	1,1	4,3	4,7	1,1	24,8
Współczynnik zmienności	38	197,3	67,1	17,2	6,4	21,8	22,6
Włochy							
Średnia ^a	2 896	177,2	6,2	29,9	63,9	9,4	107,2
Minimum	121	37,0	1,9	19,9	55,2	2,6	68,1
Maximum	9 150	425,5	12,4	40,7	76,7	24,6	146,0
Odchylenie standardowe	2 350	108,4	3,0	7,0	6,0	7,1	26,9
Współczynnik zmienności	81	61,2	49,3	23,3	9,5	75,2	25,1
Polska							
Średnia ^a	2 415	131,3	19,9	28,5	51,6	20,6	41,4
Minimum	1 024	60,5	4,1	18,1	41,1	16,2	31,4
Maximum	5 075	393,7	39,4	39,5	62,2	26,3	69,9
Odchylenie standardowe	1 234	80,0	10,4	5,6	6,7	3,7	9,5
Współczynnik zmienności	51	60,9	52,0	19,5	12,9	17,8	23,0
Czechy							
Średnia ^a	1 277	406	4,7	40,0	55,3	7,4	67,4
Minimum	1 124	67	0,5	21,3	48,6	3,6	52,6
Maximum	1 645	2 348	8,1	46,3	78,2	13,4	148,7
Odchylenie standardowe	189	786	2,5	8,0	9,6	3,5	33,0
Współczynnik zmienności	15	194	52,2	20,1	17,4	46,9	48,9
Słowacja							
Średnia ^a	1 351	150,3	5,7	36,4	58,0	17,5	58,6
Minimum	602	83,7	2,3	23,1	50,3	8,7	37,3
Maximum	1 878	293,0	7,3	42,4	74,7	22,2	111,7
Odchylenie standardowe	543	96,7	2,3	9,0	11,3	6,2	35,5
Współczynnik zmienności	40	64,3	40,1	24,6	19,4	35,4	60,6
Węgry							
Średnia ^a	1 455	132,6	7,0	36,2	56,8	6,3	51,2
Minimum	996	70,3	1,8	26,3	49,6	4,0	37,0
Maximum	2 830	409,1	14,2	44,6	71,9	8,9	89,2
Odchylenie standardowe	640	122,4	4,0	6,3	7,3	2,0	18,6
Współczynnik zmienności	44	92,3	58,0	17,4	12,8	31,5	36,4
Bułgaria							
Średnia ^a	1 319	68,8	10,8	32,9	56,3	20,0	27,3
Minimum	535	50,5	3,3	27,6	52,7	13,3	23,8
Maximum	2 097	103,4	15,1	37,2	65,2	26,9	39,9
Odchylenie standardowe	623	18,8	4,0	3,4	4,8	4,8	6,2
Współczynnik zmienności	47	27,3	37,4	10,3	8,6	23,9	22,9

Tabela 1 – cd.

1	2	3	4	5	6	7	8
Rumunia							
Średnia ^a	2 801	229,8	34,5	30,5	35,0	8,4	28,1
Minimum	2 032	63,4	2,7	23,2	25,1	6,7	18,9
Maximum	3 836	1 245,7	51,3	41,1	62,4	10,6	57,3
Odchylenie standardowe	609	410,7	16,0	6,3	12,0	1,3	12,2
Współczynnik zmienności	22	178,7	46,5	20,7	34,2	15,8	43,3

^aŚrednia arytmetyczna obliczona jako średnia z regionów.

^bBez Bułgarii i Rumunii.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z: Europäische Kommission [2002, 2004].

UDZIAŁ ZATRUDNIONYCH W POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁACH GOSPODARKI NARODOWEJ W ZATRUDNIONYCH OGÓLEM W GOSPODARCE

Rolnictwo jest sektorem, w którym nastąpiło istotne zmniejszenie liczby zatrudnionych. Przy średnim udziale zatrudnionych w rolnictwie w Unii Europejskiej w wysokości 7% [Europäische Kommission 2004] nadal występuje silne zróżnicowanie pomiędzy regionami, o czym świadczy współczynnik zmienności w wysokości 110,8%. Zróżnicowanie jest znacznie większe pomiędzy regionami, aniżeli pomiędzy poszczególnymi państwami Wspólnoty. W 2002 roku udział zatrudnionych w rolnictwie w ogółem zatrudnionych w krajach o najwyższym poziomie stopy bezrobocia mieścił się w granicach 20-51,3%, podczas gdy w państwach o najniższym poziomie – poniżej 1,5%. Najwyższy odsetek zatrudnionych (26,1-51,3%) charakteryzował rolnictwo wszystkich regionów rumuńskich (z wyjątkiem Bucuresti) i greckich (20,4-36,5%) (z wyjątkiem Kentriki Makedonia, Attiki i Notio Aigaio) oraz siedmiu regionów polskich (20,3-39,4% – lubelskie, podlaskie, świętokrzyskie, podkarpackie, małopolskie, mazowieckie i wielkopolskie). Najniższy wskaźnik (poniżej 1,5%) wyróżniał przede wszystkim regiony brytyjskie (London, North-West, North East, West Midlands, Yorkshire-Humberside, South East, East Midlands i Eastern) i niemieckie (Berlin, Hamburg, Bremen, Saarland i Nordrhein-Westfalen), a także region Brussels Gewest, Ile-de-France, Praha, Stockholm, Ceuta y Melilla, Comunidad de Madrid i Attiki⁷ (tab. 2). Analiza zróżnicowania regionalnego w poszczególnych państwach potwierdza najwyższy średni⁸ udział zatrudnienia w regionach rumuńskich (34,5%), greckich (23,9%) i polskich (19,9%), a następnie w portugalskich (12,9%) i bułgarskich (10,8%), natomiast najniższy – w belgijskich, brytyjskich, niemieckich i szwedzkich (poniżej 3%).

Występuje również zależność pomiędzy udziałem zatrudnienia w rolnictwie i usługach a gęstością zaludnienia. Z analizy tej wynika, że im mniejsza gęstość zaludnienia, tym większe zatrudnienie w rolnictwie i odwrotnie – im gęstość zaludnienia jest więk-

⁷ W większości są to regiony miasta.

⁸ W tym ujęciu średnia została obliczona jako średnia arytmetyczna z regionów.

sza, tym zatrudnienie w rolnictwie jest mniejsze, natomiast największe – w sektorze usług. Regionami o największym zatrudnieniu w sektorze usług są wysoce zurbanizowane regiony centralne Unii Europejskiej, o dużej gęstości zaludnienia i wysokim PKB *per capita* [Hildebrandt 2001]. Jak zauważa Duczkowska-Piasecka [1996], im większy jest udział samego rolnictwa w danym regionie, tym wyraźniejsze są różnice rozwojowe pomiędzy rolnictwem a sektorem nierolniczym, pomiędzy poszczególnymi obszarami oraz grupami społeczeństwa. Zatem zmniejszenie relatywnego udziału rolnictwa w wyniku rozwoju sektora nierolniczego na danym terenie staje się szansą wyrównania różnic regionalnych. Jest mało prawdopodobne, aby w dającej się przewidzieć przyszłości nastąpiło wyraźne zmniejszenie udziału zatrudnionych w rolnictwie polskim w ogólnej liczbie zatrudnionych w gospodarce narodowej. Kołodziejczak [2006] wykazał, że zmniejszenie zatrudnienia w rolnictwie do poziomu charakterystycznego dla państw Unii Europejskiej (UE-15), bez równoczesnego znacznego zwiększenia liczby pozarolniczych miejsc pracy, spowodowałoby katastrofalne pogorszenie sytuacji na rynku pracy, wyrażające się zwiększeniem stopy bezrobocia oraz zmniejszeniem wartości wskaźnika zatrudnienia. Jednak zmniejszenie nakładów pracy w rolnictwie jest uwarunkowane przede wszystkim możliwościami pozarolniczego zatrudnienia siły roboczej uwalnianej z rolnictwa. Pewien wpływ na możliwości zmniejszenia zatrudnienia w rolnictwie mogą mieć zagraniczne migracje zarobkowe ludności.

Tabela 2. Regiony Unii Europejskiej o najwyższym i najniższym poziomie udziału zatrudnionych w rolnictwie wśród zatrudnionych ogółem

Region	Udział zatrudnienia w rolnictwie (%) 2002	Gęstość zaludnienia ^a (liczba mieszkańców/km ²) 2001	Udział zatrudnienia w usługach (%) 2002
1	2	3	4
RO01 Nord-Est	51,3	104,1	25,1
RO04 Sud-Vest	51,3	82,0	25,5
RO03 Sud	44,3	100,5	27,7
PL31 Lubelskie	39,4	88,8	42,5
RO02 Sud-Est	38,1	82,1	35,9
GR25 Peloponnisos	36,5	38,6	47,8
PL34 Podlaskie	36,5	60,5	45,0
GR11 Anatoliki, Makedonia, Thraki	35,5	42,3	44,5
GR43 Kriti	34,9	71,4	50,4
RO06 Nord-Vest	34,2	83,1	33,5
GR23 Dytiki Ellada	32,8	63,7	50,2
PL33 Świętokrzyskie	31,0	113,2	44,2
PL32 Podkarpackie	30,8	118,8	41,1
GR14 Thessalia	29,7	52,8	51,5

Tabela 2 – cd.

1	2	3	4
RO05 Vest	27,9	63,4	37,4
RO07 Centru	26,1	77,4	32,8
GR21 Ipeiros	25,8	36,5	53,1
GR24 Sterea Ellada	24,8	35,9	45,3
PL21 Małopolskie	23,7	213,8	49,3
GR22 Ionia Nisia	23,2	91,1	64,4
GR41 Voreio Aigaio	22,4	52,7	59,6
GR13 Dytiki Makedonia	20,4	31,1	46,1
PL12 Mazowieckie	20,4	142,6	58,0
PL41 Wielkopolskie	20,3	112,8	47,0
⋮	⋮	⋮	⋮
UKH0 Eastern	1,5	282,2	73,5
DEA0 Nordrhein-Westfalen	1,4	529,0	65,8
DEC0 Saarland	1,4	415,3	65,6
UKF0 East Midlands	1,4	267,2	68,3
UKJ0 South East	1,4	419,0	76,2
GR30 Attiki	1,2	1 025,1	74,3
UKE0 Yorkshire-Humberside	1,2	319,1	71,7
DE50 Bremen	1,1	1 633,6	73,7
UKG0 West Midlands	1,0	405,0	68,5
DE60 Hamburg	0,9	2 278,6	78,5
UKC0 North East	0,9	292,2	71,9
ES30 Comunidad de Madrid	0,8	652,6	74,7
ES63 Ceuta y Melilla	0,8	4 571,0	91,5
UKD0 North-West (z Merseysid)	0,8	475,2	73,2
DE30 Berlin	0,6	3 798,0	80,1
SE01 Stockholm	0,6	282,1	85,8
CZ01 Praha	0,5	2 348,1	78,2
FR10 Ile-de-France	0,3	920,3	82,4
UKI0 London	0,3	4 538,8	85,8
BE10 Brussels Gewest	0,1	6 015,5	86,9

^a2001

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z: Europäische Kommission [2004]

STOPA BEZROBOCIA

Zjawisko bezrobocia jest ważnym problemem społeczno-ekonomicznym, a jego zróżnicowanie w poszczególnych krajach i regionach UE to problem wciąż nierozwiązany i trudny do przewyciężenia. Według Rudnickiego [2000] mała mobilność siły roboczej jest często wynikiem słabo rozwiniętej struktury zatrudnienia i niskiego poziomu zróżnicowania kwalifikacji pracowniczych. Szczególnie silnie zaznacza się to w regionach o dominującym sektorze rolniczym, a przede wszystkim na obszarach wiejskich. Średnia stopa bezrobocia dla UE-27 w 2002 roku wyniosła 9,1%, przy czym średnia arytmetyczna, obliczona ze średnich z regionów, 10,4%. Dlatego też różnice regionalne w poziomie bezrobocia są nadal znaczne. Grupa regionów najbardziej dotkniętych bezrobociem w 2002 roku składała się w większości z regionów polskich (osiem regionów) oraz czterech francuskich i niemieckich, trzech włoskich i bułgarskich, a także dwóch regionów słowackich (tab. 3). W regionach najbardziej dotkniętych bezrobociem występuje wysokie bezrobocie strukturalne⁹. Po 2000 roku szczególnie wysoki odsetek osób nie będących zatrudnionymi od ponad roku występował w regionach włoskich tzw. *Mezzogiorno*¹⁰ oraz w niektórych regionach greckich, gdzie wynosił on ponad 60%, natomiast w wielu regionach Austrii, Finlandii i Wielkiej Brytanii – niecałe 20% [Zweiter Bericht... 2001]. Porównanie regionów z najniższą i najwyższą stopą bezrobocia ma na celu wyraźniejsze przedstawienie tych różnic. Regionem, który w 2002 roku charakteryzował się najniższą stopą bezrobocia jest portugalski region Acores (2,5%, a wartość ta jest prawie 12-krotnie mniejsza aniżeli w regionach o najwyższym poziomie bezrobocia). Największe różnice regionalne występowały we Francji pomiędzy regionem Departements d'Outre-Mer Reunion (29,3%) – największa wartość spośród wszystkich regionów UE oraz Limousin (6,4%), gdzie różnica w stopie bezrobocia wynosiła prawie 23 punkty procentowe, a także we Włoszech pomiędzy południowym regionem Calabria (24,6%) a północnym Trentino-Alto Adige (2,6%), oraz w Niemczech pomiędzy regionem Mecklenburg-Vorpommern (23,6%) a Baden-Württemberg (4,7%). Natomiast we wszystkich regionach austriackich, fińskich, holenderskich, portugalskich, szwedzkich, brytyjskich i węgierskich, a także w Danii, Irlandii i Luksemburgu oraz na Cyprze, Malcie i w Słowenii stopa bezrobocia była mniejsza od średniej unijnej [Europäische Kommission 2004]. Silne zróżnicowanie pomiędzy regionami występowało w regionach włoskich i fińskich (powyżej 70%), natomiast najmniejsze w regionach holenderskich (poniżej 15%) i rumuńskich (poniżej 16%). W Polsce największe różnice regionalne (10 punktów procentowych) występowały pomiędzy regionem lubuskim (26,3%) a małopolskim (16,2%). W 2002 roku stopa bezrobocia w Polsce wyniosła 20%, na Słowacji 19%, a w Bułgarii 18%. Na Łotwie, Litwie i w Estonii była większa niż 10%. W przeciwieństwie do tego stopa bezrobocia na Cyprze wyniosła niewiele powyżej 3% i tym samym była niższa niż we wszystkich krajach UE-15 z wyjątkiem Luksemburga i Holandii [Europäische Kommission 2004].

⁹ Bezrobocie strukturalne ma miejsce, gdy w wyniku nierównomiernego wzrostu gospodarczego następuje niedostosowanie się popytu do podaży siły roboczej [Marciniak 2001].

¹⁰ Termin *Mezzogiorno* oznacza „Południe”, a do grupy tej zalicza się regiony: Abruzzo, Basilicata, Molise, Puglia, Campania, Calabria, Sicilia, Sardegna [Grosse 2000].

Tabela 3. Regiony Unii Europejskiej o najwyższym i najniższym poziomie stopy bezrobocia

Regiony o najniższym poziomie stopy bezrobocia		Regiony o najwyższym poziomie stopy bezrobocia	
2002	%	2002	%
PT20 Açores	2,5	ITG1 Sicilia	20,1
PT30 Madeira	2,5	PL22 Śląskie	20,1
NL30 West-Nederland	2,6	PL11 Łódzkie	20,3
LU00 <i>Luxemburg</i>	2,6	DE40 Brandenburg	20,4
ITD2 Trentino-Alto Adige	2,6	ITF30 Campania	21,1
AT30 Westösterreich	2,7	DED0 Sachsen	21,3
NL20 Oost-Nederland	2,7	SK03 Stredné Slovensko	21,4
NL40 Zuid-Nederland	2,7	PL61 Kujawsko-Pomorskie	21,5
FI20 Ahvenanmaa/Åland	2,9	PL63 Pomorskie	21,5
ITD5 Emilia Romagna	3,3	SK04 Východné Slovensko	22,2
CY00 <i>Zypern</i>	3,3	BG13 Severoiztochen	22,3
AT20 Südösterreich	3,4	BG23 Yugoiztochen	22,3
ITD3 Veneto	3,4	FR92 Martinique	22,9
NL10 Noord-Nederland	3,5	DEE0 Sachsen-Anhalt	23,5
ITC20 Valle d'Aosta	3,6	DE80 Mecklenburg-Vorpommern	23,6
CZ01 Praha	3,6	FR93 Guyane	24,4
UKH0 Eastern	3,7	ITF6 Calabria	24,6
UKJ0 South East	3,7	PL62 Warmińsko-Mazurskie	25,9
UKK0 South West	3,7	FR91 Guadeloupe	26,0
ITD4 Friuli-Venezia Giulia	3,7	PL42 Zachodniopomorskie	26,0
ITC4 Lombardia	3,8	PL51 Dolnośląskie	26,1
SE09 Småland Med Öarna	3,9	PL43 Lubuskie	26,3
⋮	⋮	BG11 Severozapaden	26,9
		FR94 Reunion	29,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z: Europäische Kommission [2004].

Jak podają Kołodziejczak i Wysocki [2007], wśród badaczy polskiego rynku pracy występują dwa zasadnicze kierunki myślenia. Przedstawiciele pierwszego z nich upatrują przyczyn występowania wysokiego bezrobocia w Polsce w niedopasowaniach strukturalnych pomiędzy popytem na pracę a jej podażą. Drugi kierunek akcentuje konieczność aktywnej polityki gospodarczej państwa w celu pobudzenia koniunktury gospodarczej oraz celowość stosowania aktywnych instrumentów polityki kursowej, celnej i fiskalnej, co ma w założeniu przyczynić się do zwiększenia zatrudnienia w kraju. Według Sochy i Sztanderskiej [2002], zdecydowana większość bezrobocia w Polsce to bezrobocie wywołane czynnikami o charakterze strukturalnym. Podobny pogląd można znaleźć w pracach Góry i Walewskiego [2002]. Odmienne uważa Kabaj [2003], który

twierdzi, że większość bezrobocia w Polsce jest wywołana poprzez politykę nadmiernej aprecjacji złotego i spowodowany przez nią deficyt obrotów handlu zagranicznego. Zwolennicy teorii, zakładającej główne znaczenie czynników strukturalnych (zwykle identyfikujący się również z doktryną monetarystyczno-liberalną), postulują, że w celu zmniejszenia rozmiarów bezrobocia konieczna jest liberalizacja prawa pracy na korzyść pracodawców oraz obniżenie lub likwidacja płac minimalnych [Wilczyński 2003], co w założeniu ma spowodować przesunięcie punktu równowagi rynku pracy w stronę wyższego zatrudnienia oraz zwiększyć konkurencyjność polskiej gospodarki. Do wzrostu bezrobocia przyczyniła się restrukturyzacja wielu branż przemysłowych [Socha i Sztanderska 2002]. Ponadto w 2000 roku zaczęły wygasać umowy prywatyzacyjne, które zawierały zakazy zwolnień pracowników i zobowiązania pracodawców do stabilizacji zatrudnienia w zakładach. Również przyczyną zwiększającego się bezrobocia był największy w Europie przyrost liczby osób w wieku produkcyjnym [Mierosławska i Lidke 2001]. Jak zauważają Kozak i Pyszkowski [2000], najwyższe bezrobocie występuje na obszarach wiejskich północnej Polski, które w przeszłości były zdominowane przez państwowe gospodarstwa rolne. Pomimo tego, że zatrudnienie w rolnictwie w przeliczeniu na rolniczą przestrzeń produkcyjną było tam najniższe w kraju, to i tak w warunkach gospodarki rynkowej okazało się nadmierne. Potwierdza to w swoich badaniach Sosnowska [2002], która podaje, że szczególnie wysokie bezrobocie występuje na obszarach wiejskich z przewagą sektora państwowego w strukturze własnościowej rolnictwa, tj. w regionie warmińsko-mazurskim, lubuskim i zachodniopomorskim [Pałasz 2000]. Sosnowska [2002], zwraca również uwagę na fakt, że „jedynie niewielka część tej ludności mogła znaleźć pracę w pozarolniczych gałęziach gospodarki, nie tylko z powodu na ogół niskiego wykształcenia i braku przygotowania zawodowego do pracy poza rolnictwem ale także ze względu na monozawodowy – rolniczy charakter wsi pegeerowskich”.

Kołodziejczak i Wysocki [2007] uważają, że bezrobocie w Polsce ogółem, a także na wsi polskiej ma charakter mieszany strukturalno-popytowy. Autorzy ci zauważają równocześnie, że ponieważ znaczenie czynników strukturalnych dla kształtowania poziomu bezrobocia rzeczywistego ulega zmniejszeniu, natomiast zwiększa się znaczenie czynników związanych z koniunkturą na rynku dóbr i usług, celowe jest odejście od oddziaływania na rynek pracy wyłącznie za pomocą instrumentów aktywnej polityki rynku pracy, na rzecz kompleksowego oddziaływania: w kierunku poprawy dopasowania jakościowego zasobów pracy do istniejących i przewidywanych w przyszłości wakatów oraz pobudzania koniunktury gospodarczej (działania takie mogłyby zwiększyć skłonność przedsiębiorstw do tworzenia nowych miejsc pracy).

PKB PER CAPITA

Państwa UE są nie tylko zróżnicowane pod względem zajmowanej powierzchni, liczby ludności i warunków geograficznych, lecz także potencjału gospodarczego czy stopnia rozwoju ekonomicznego. Jako cała Wspólnota stanowią jeden z ważniejszych elementów gospodarki światowej i skutecznie rywalizują ze Stanami Zjednoczonymi czy Japonią. Jednak jeśli poziom rozwoju gospodarczego zostanie zmierzony wartością produktu krajowego brutto na jednego mieszkańca, to okazuje się, że niektóre z państw

członkowskich należą pod tym względem do najbogatszych państw świata i znacznie przewyższają średni poziom PKB dla Unii, natomiast dla niektórych państw członkowskich zbliżenie się do średniej UE w niedalekiej perspektywie jest nierealne [Mroczek 1997]. Należy zaznaczyć, że znaczne dysproporcje regionalne występują na obszarach wiejskich, gdzie poziom PKB na osobę kształtuje się na znacznie niższym poziomie, aniżeli na terenach zurbanizowanych. Im wyższy wskaźnik PKB *per capita*, tym mniejszy jest udział w strukturze gospodarczej rolnictwa i odwrotnie. W tabeli 4 przedstawiono

Tabela 4. PKB na osobę (PPS) w najbogatszych i najbiedniejszych regionach Unii Europejskiej w 2001 roku

PKB na osobę w najbogatszych regionach		PKB na osobę w najbiedniejszych regionach	
UE-25 = 100	%	UE-25 = 100	%
BE10 Brussels Gewest	238,5	PL43 Lubuskie	39,9
LU00 Luxemburg	212,9	BG21 Yugożapaden	39,9
DE60 Hamburg	187,3	PL21 Małopolskie	38,8
FR10 Ile-de-France	180,7	HU32 Észak-Alföld	37,5
UK10 London	180,7	SK04 Východné Slovensko	37,3
DE50 Bremen	179,0	HU31 Észak-Magyarország	37,0
SE01 Stockholm	159,0	LV00 Lettland	36,6
FI200 Ahvenanmaa/Aland	155,4	PL52 Opolskie	36,4
CZ01 Praha	148,7	PL33 Świętokrzyskie	34,3
ITD2 Trentino-Alto Adige	146,0	PL34 Podlaskie	34,0
ITC4 Lombardia	144,0	PL62 Warmińsko-Mazurskie	32,5
ITD5 Emilia Romagna	138,5	PL32 Podkarpackie	32,0
NL30 West-Nederland	138,0	PL31 Lubelskie	31,4
ITC2 Valle d'Aosta	136,0	RO05 Vest	29,0
DE70 Hessen	135,7	BG11 Severozapaden	26,0
AT10 Ostösterreich	130,6	RO07 Centru	25,8
IE00 Irland	129,1	BG13 Severoiztochen	24,9
DE20 Bayern	128,7	BG12 Severen Tsentralen	24,6
UKJ0 South East	127,2	BG23 Yugoiztochen	24,3
ITD3 Veneto	127,1	BG22 Yuzhen Tsentralen	23,8
DK00 Dänemark	126,5	RO04 Sud-Vest	23,7
ITC1 Piemonte	126,3	RO06 Nord-Vest	23,7
DE10 Baden-Württemberg	125,2	RO02 Sud-Est	23,4
⋮	⋮	RO03 Sud	22,6
		RO01 Nord-Est	18,9

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z: Europäische Kommission [2004].

regiony o najwyższym i najniższym względnym poziomie PKB na osobę w 2001 roku (średnia w UE-25 = 100). Wynika z nich, że najwyższy poziom PKB na osobę (powyżej 200%) wytwarza region Brussels Gewest (238,5% średniego w Unii) i Luksemburg (212,9%), a następnie Hamburg (187,3%), London i Ile-de-France (po 180,7%) oraz Bremen (179%). Jednocześnie są to regiony, w których występuje niska stopa bezrobocia. Natomiast w regionach, gdzie stopa bezrobocia była znacznie wyższa niż w innych regionach, względna wielkość PKB na osobę była niska i kształtowała się na poziomie odpowiednio: w Rumunii 18,9-57,3%, w Bułgarii 23,8-39,9% i w Polsce 31,4-69,9% średniego w UE-25. Jednak nie zawsze niska stopa bezrobocia jest jednoznaczna z wysoką wydajnością gospodarki. Przykładem mogą tutaj być Portugalia i Węgry. W tych krajach poziom PKB był najniższy i mieścił się w granicach: w Portugalii od 61,2% (w regionie Acores) do 86% (w regionie Madeira) i na Węgrzech od 37% (w regionie Észak-Magyarország) do 89,2% (w regionie Közép-Magyarország) średniego w UE-25 [Europäische Kommission 2004]. Można stwierdzić, że w grupie regionów o najwyższym poziomie PKB *per capita* znajdują się miasta z północnej części Unii oraz południowe regiony Niemiec i północne Włoch, natomiast o najniższym poziomie – przede wszystkim regiony państw nowo przyjętych w struktury unijne oraz greckie, portugalskie, a także niektóre regiony Hiszpanii i południowych Włoch. W analizowanych regionach Wspólnoty występuje duże zróżnicowanie badanego wskaźnika (współczynnik zmienności wynosi 44,9%). Pod względem zróżnicowania regionalnego poszczególnych państw, najbardziej jednorodną zbiorowość tworzą regiony austriackie i holenderskie, w których współczynnik zmienności wynosi odpowiednio 10,8 i 11,6%. W Polsce najwyższa wielkość PKB na mieszkańca charakteryzuje region mazowiecki (69,9% średniej w UE-25) i jest nieco ponad dwukrotnie wyższa od najniższej wartości PKB *per capita* w regionie lubelskim (31,4%). Zróżnicowanie regionalne w Polsce badanego wskaźnika występuje na relatywnie niskim poziomie, a współczynnik zmienności jest równy 23%.

PODSUMOWANIE

Reasumując można stwierdzić, że Unia Europejska charakteryzuje się bardzo dużym zróżnicowaniem międzyregionalnym rolnictwa w gospodarce, zarówno we wszystkich regionach, jak i w regionach poszczególnych państw. Przy bardzo dużej zbiorowości, a za taką należy uważać Unię, zawsze będą istnieć regiony o bardzo wysokim stopniu rozwoju gospodarczego i te, które są opóźnione w stosunku do pozostałych. Jest to spowodowane również faktem, że niektóre państwa, przyjmowane w struktury unijne, charakteryzowały się słabszym poziomem rozwoju gospodarczego oraz znacznym dystansem ekonomicznym w stosunku do państw członkowskich. Problemem tych państw było, a w niektórych jest nadal, również silne wewnętrzne zróżnicowanie regionalne. Istotne różnice występują pomiędzy bardziej rozwiniętymi regionami państw części północno-zachodniej Unii Europejskiej i słabszymi – części południowej, w których rolnictwo ma znaczący udział w gospodarce narodowej. Dysproporcje te są szczególnie wyraźne w przypadku wskaźników społeczno-ekonomicznych.

LITERATURA

- Borowiec J., 1999. Polityka makroekonomiczna a konkurencyjność regionów Unii Europejskiej. W: Konkurencyjność regionów. Red. M. Klamut. Wyd. AE, Wrocław.
- Czykier-Wierzba D., 1997. Problemy poprawy konkurencyjności obszarów wiejskich w Unii Europejskiej. *Probl. Integr. Roln.* 4, 39-48.
- Duczowska-Małysz K., 1996. Regionalne aspekty polityki rozwoju obszarów wiejskich. *Wiś i Roln.* 1, 90, 64-72.
- Duczowska-Piasecka M., 1996. Doświadczenia krajów Unii Europejskiej w sferze polityki regionalnej. *Wiś i Roln.* 1, 90, 73-80.
- Erster Zwischenbericht über den wirtschaftlichen und sozialen Zusammenhalt, 2002. Kommission der Europäischen Gemeinschaften, Brüssel.
- Europäische Kommission. 2002. Eurostat.
- Europäische Kommission. 2004. Eurostat.
- Grosse T.G., 2000. Polityka regionalna Unii Europejskiej i jej wpływ na rozwój gospodarczy. Przykład Grecji, Włoch, Irlandii i wnioski dla Polski. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Góra M., Walewski M., 2002. Bezrobocie równowagi w Polsce – wstępna analiza i próba oszacowania. *Polska Gospodarka. Tendencje – oceny – prognozy* 4 (15).
- Hidebrandt A., 2001. Zróżnicowanie regionalne w Unii Europejskiej – wnioski dla Polski. *Wspólnoty Europejskie* 10, 122, 33-43.
- Kabaj M., 2003. Mechanizmy tworzenia i likwidacji miejsc pracy w polskiej gospodarce. Jak utworzyć 2 miliony nowych miejsc pracy do 2010 roku. W: Materiał z posiedzenia Rady Społeczno-Gospodarczej, Warszawa.
- Klamut M., 1999. Konwergencja makroekonomiczna i jej konsekwencje dla równoważenia rozwoju regionów Europy oraz Polski. W: *Konkurencyjność regionów*. Red. M. Klamut. Wyd. AE, Wrocław.
- Kołodziejczak M., 2002. Stopień zróżnicowania regionalnego rolnictwa w Polsce i w Niemczech. W: *Regionalne zróżnicowanie agrobiznesu*. Red. W. Poczta. Wyd. AR, Poznań.
- Kołodziejczak W., 2006. Aktywność ekonomiczna ludności wiejskiej w Polsce. *Masz. Pr. dokt. Kat. Ekon. Gosp. Żywn.*, AR Poznań.
- Kołodziejczak W., Wysocki F., 2007. Bezrobocie równowagi i rzeczywiste w Polsce i na wsi w latach 1992-2004. *Wiś i Roln.* 1, 134, 75-100.
- Kozak M., Pyszkowski A., 2000. Uwarunkowania rozwoju regionalnego Polski i podstawowe dylematy polskiej polityki regionalnej. W: *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*. Red. M. Klamut, L. Cybulski. Wyd. AE, Wrocław.
- Lira J., Poczta W., Wysocki F., 2001. Próba pomiaru przestrzennego zróżnicowania potencjału produkcyjnego rolnictwa i stopnia jego wykorzystania (na przykładzie województwa wielkopolskiego). *Zesz. Nauk. WSHiU, Poznań*, 2.
- Marciniak S., 2001. Makro i mikroekonomia. Podstawowe problemy. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Mierosławska A., Lidke D., 2001. Regionalne dysproporcje rozwoju społeczno-gospodarczego Polski. IERiGŻ, Warszawa.
- Mroczek W., 1997. Struktura gospodarki i handel Unii europejskiej z krajami trzecimi w latach 90. W: *Unia Europejska. Integracja Polski z Unią Europejską*. Red. E. Kawecka-Wyrzykowska, E. Synowiec. Wyd. IkiCHZ, Warszawa.
- Okuniewski J., 1996. Zróżnicowanie rolnictwa w krajach Unii Europejskiej. *Probl. Integr. Roln.* 2, 96, 5-21.
- Pałasz L., 2000. Bezrobocie w strategii rozwoju obszarów wiejskich. *Rocz. Nauk. SERiA* 2, 4.
- Rudnicki M., 2000. Polityka regionalna Unii Europejskiej. Zagadnienia prawno-finansowe. Wyd. Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań.
- Socha M., Sztanderska U., 2002. Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.

- Sosnowska B., 2002. Poziom i struktura bezrobocia na wsi polskiej. W: Agrobiznes 2002. Przemiany w agrobiznesie i obszarach wiejskich oraz ich następstwa. Red. S. Urban. Pr. Nauk. AE Wroc. 941.
- Szlachta J., 1999. Polska polityka regionalna w aspekcie polityki Unii Europejskiej. *Więś i Roln.* 3, 104, 59-76.
- Wilczyński W., 2003. Determinanty problemów rynku pracy w okresie transformacji ustrojowej. W: Rynek pracy w warunkach zmian ustrojowych. Mater. Symp. Nauk. AE z dnia 6 grudnia 2002, Poznań.
- Woś B., 2000. Struktury terytorialne w proeuropejskiej polityce integralnej. Rozwiązania systemowe w Austrii. W: Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów. Red. M. Klamut, L. Cybulski. Wyd. AE, Wrocław.
- Zweiter Bericht über den wirtschaftlichen und sozialen Zusammenhalt. 2001. Kommission der Europäischen Gemeinschaften, Brüssel.